

Oikeustapauskokoelma

JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS

MACIEJ SZPUNAR

22 päivänä syyskuuta 2022¹

Asia C-395/21

D.V.

vastaan

M. A.

(Ennakkoratkaisupyyntö – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (ylin tuomioistuin, Liettua))

Ennakkoratkaisupyyntö – Kuluttajasopimusten kohtuuttomat ehdot – Direktiivi 93/13/ETY – Sopimusehto, joka määrittää palkkion oikeudellisten palvelujen suorittamisesta tuntihinnan perusteella

I Johdanto

1. Käsiteltävä ennakkoratkaisupyyntö on esitetty sellaisen menettelyn yhteydessä, joka koskee asianajajana työskentelevälle henkilölle maksettavaa korvausta oikeudellisten palvelujen suorittamisesta kuluttajalle.

2. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin on esittänyt unionin tuomioistuimelle kuusi direktiivin 93/13/ETY² säännösten tulkintaa koskevaa ennakkoratkaisukysymystä, koska se on epävarma siitä, voidaanko katsoa, että riidanalaisten sopimusten ehdot, jotka koskevat oikeudellisten palvelujen suorittamista, ovat kyseisessä direktiivissä tarkoitettuja kohtuuttomia sopimusehtoja. Unionin tuomioistuimen pyynnöstä tässä ratkaisuehdotuksessa tarkastellaan viidettä ja kuudetta ennakkoratkaisukysymystä.

3. Viides ja kuudes ennakkoratkaisukysymys on esitetty sen varalta, että unionin tuomioistuin antaa ensimmäiseen neljään kysymykseen vastaukset, joiden perusteella olisi katsottava, että riidanalaisten sopimusten ehdot, jotka koskevat korvausta oikeudellisten palvelujen suorittamisesta, ovat kohtuuttomia. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin katsoo, että riidanalaiset sopimukset eivät voi olla olemassa kyseisten sopimusehtojen poistamisen jälkeen. Viides ja kuudes ennakkoratkaisukysymys koskevat päätelmiä, jotka voidaan tehdä kyseisten ehtojen kohtuuttomuuden toteamisesta silloin, kun oikeudelliset palvelut on jo suoritettu, jos direktiiviä 93/13 ei olisi rikottu.

¹ Alkuperäinen kieli: puola.

² Kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993 annettu neuvoston direktiivi 93/13/ETY (EUVL 1993 L 95, s. 29).

II I. Asiaa koskevat oikeussäännöt

A *Unionin oikeus*

4. Direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Jäsenvaltioiden on säädettävä, että elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisen sopimuksen kohtuuttomat ehdot eivät sido kuluttajia niiden kansallisen lainsäädännön mukaisesti ja että sopimus jää muilta osin osapuolia sitovaksi, jos sopimus voi olla olemassa ilman kohtuuttomia ehtoja.”

5. Tämän direktiivin 7 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Jäsenvaltioiden on kuluttajien ja kilpailevien elinkeinonharjoittajien edun vuoksi varmistettava, että on olemassa riittäviä ja tehokkaita keinoja kohtuuttomien ehtojen käytön lopettamiseksi elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisissä sopimuksissa.”

B *Liettuan oikeus*

6. Direktiivin 93/13 säännökset on saatettu osaksi Liettuan siviililakia. Niistä käy ilmi, että jos tuomioistuin toteaa sopimusehdon kohtuuttomaksi, kyseinen sopimusehto on pätemätön sopimuksen tekohetkestä alkaen, mutta muut sopimusehdot sitovat edelleen osapuolia, jos sopimuksen täyttämistä voidaan jatkaa.

7. Asianajajan ammatista 18.3.2004 annetun lain (advokatūros įstatymas; (Žin. 2004, nro 50-1632) 50 §:ssä säädetään seuraavaa:

”Määritettäessä asianajajalle oikeudellisista palveluista maksettavan palkkion määrää on otettava huomioon asian monimutkaisuus, asianajajan pätevyys ja kokemus, asiakkaan taloudellinen tilanne ja muut merkitykselliset olosuhteet.”

8. Suositukset asianajajan (advokatas) tai asianajajaharjoittelijan antamasta avusta siviiliasioissa maksettavan palkkion enimmäismäärästä on hyväksytty Liettuan tasavallan oikeusministerin 2.4.2004 antamalla määräyksellä nro 1R-85 ja Liettuan asianajajaliiton hallituksen 26.3.2004 tekemällä päätöksellä (sellaisena kuin se on ollut voimassa 20.3.2015 alkaen). Näitä suosituksia sovelletaan lausuttaessa kuluista Liettuan siviiliprosessilain säännösten mukaisesti.

III Pääasian tosiseikat

9. Pääasian vastapuoli teki viisi sopimusta oikeudellisten palvelujen suorittamisesta kyseisen asian valittajan kanssa. Ne koskivat pääasian vastapuolen edustamista i) siviiliasiaassa, joka liittyy sen määrittämiseen, että tietyt varallisuuden osat ovat yhteisomistuksessa, ii) siviiliasiaassa, joka koskee alaikäisten lasten asuinpaikan, tapaamisoikeuden ja elatusavun määrän määrittämistä, iii) poliisin/syyttäväviranomaisen suorittaman tutkinnan aloittamisessa ja iv) tutkinnassa kyseisissä elimissä ja v) avioeroasiassa.

10. Kyseisissä sopimuksissa määrättiin, että asianajaja sitoutui antamaan oikeudellista neuvontaa suullisesti ja/tai kirjallisesti, laatimaan oikeudellisten asiakirjojen luonnoksia ja allekirjoittamaan ne, suorittamaan asiakirjojen oikeudellisen tarkastuksen ja edustamaan asiakasta eri elimissä asiaa koskevissa toimissa.
11. Samalla niissä todettiin, että asianajajan palkkio oli 100 euroa kultakin tunnilta, jona asiakkaalle annetaan neuvontaa tai suoritetaan oikeudellisia palveluja. Osa kyseisestä palkkiosta oli maksettava välittömästi, kun asianajaja toimittaa oikeudellisista palveluista laskun ottaen huomioon annetun neuvonnan tai suoritettujen oikeudellisten palvelujen tuntimäärän.
12. Yksittäisten sopimusten mukaan pääasian vastapuolen olisi lisäksi maksettava tiettyjä määriä ennakkomaksuna. Tämän perusteella vastapuoli maksoi 5 600 euroa.
13. Pääasian valittaja suoritti palveluja huhti–joulukuussa 2018 ja tammi–maaliskuussa 2019.
14. Hän toimitti laskut kaikista pääasian vastapuolelle suorittamistaan oikeudellisista palveluista 21. ja 26.3.2019.
15. Pääasian valittaja vaati 10.4.2019 ensimmäisen asteen tuomioistuimessa, että pääasian vastapuoli määrätään maksamaan hänelle 9 900 euroa oikeudellisten palvelujen suorittamisesta ja 194,30 euroa hänelle syntyneistä kuluista korkoineen ja oikeudenkäyntikuluineen.
16. Ensimmäisen asteen tuomioistuin katsoi, että pääasian valittaja suoritti palveluja, joista hänelle kuuluisi maksaa 12 900 euroa. Kyseinen tuomioistuin katsoi myös, että kyseiset oikeudellisten palvelujen suorittamista koskevat sopimusehdot olivat kohtuuttomia, ja alensi suoritetuille palveluille määritettyä hintaa puoleen eli 6 450 euroon.
17. Ensimmäisen asteen tuomioistuin otti huomioon, että pääasian vastapuoli oli jo maksanut pääasian valittajalle 5600 euroa, ja määräsi hänen maksettavaksi 850 euroa, johon on lisätty syntyneet kulut. Se antoi ratkaisun myös korosta ja oikeudenkäyntikuluista.
18. Pääasian valittaja valitti ensimmäisen asteen tuomioistuimen antamasta tuomiosta. Toisen asteen tuomioistuin pysytti sen voimassa antamallaan ratkaisulla, josta pääasian valittaja teki kassaatiovalituksen ennakkoratkaisua pyytäneeseen tuomioistuimeen.
19. Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen mukaan kaksi riidanalaisiin sopimuksiin sisällytettyä ehtoa ovat erittäin merkittäviä asianosaisten välisen riita-asian ratkaisemisessa: i) sopimusehto, joka koskee tosiasiallisesti suoritettujen palvelujen hinnan määrittämistä tuntihinnan perusteella ja ii) oikeudellisten palvelujen maksamisjärjestelyjä koskeva sopimusehto. Jos sopimuksessa on ilmoitettu tuntihinta, muttei ole täsmennetty tiettyjen oikeudellisten palvelujen laajuutta ja kestoja eikä lopullisten palkkioiden enakoitua määrää, kuluttaja ei ole välttämättä pystynyt arvioimaan tarvitsemiensa palvelujen laajuutta ja niiden lopullisia kustannuksia.
20. Vaikka ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin vaikuttaa joissain ennakkoratkaisupyynnön kohdissa viittaavan erikseen tuntihintaa koskevaan sopimusehtoon ja oikeudellisten palvelujen maksamisjärjestelyjä koskeva sopimusehtoon, en tässä ratkaisuehdotuksessa käsittele niitä erikseen, vaan määrittelen ne palkkiota koskevaksi sopimusehdoksi.

21. Viides ja kuudes ennakkoratkaisukysymys nimittäin koskevat päätelmiä, jotka voidaan tehdä kyseisen sopimusehdon kohtuuttomuuden toteamisesta ilman, että rikotaan direktiiviä 93/13. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin katsoo tässä yhteydessä, että riidanalaiset sopimukset eivät voi olla olemassa ilman kyseistä ehtoa, mikä johtaa väistämättä niiden toteamiseen pätemättömiksi.

22. Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen mukaan direktiiviä 93/13 koskevan oikeuskäytännön perusteella tästä seuraa, että syntyy tilanne, jossa palkkiota koskevaa sopimusehtoa käsiteltäisiin niin kuin se ei olisi koskaan sitonut kuluttajaa. Tämä merkitsisi, että kansallinen tuomioistuin voisi kieltäytyä määräämästä asianajajalle maksettavaksi palkkion oikeudellisten palvelujen suorittamisesta.

23. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pohtii kuitenkin ensinnäkin sitä, eikö tällaisen päätelmän tekeminen riidanalaisten sopimusten ehtojen kohtuuttomaksi toteamisesta ole ristiriidassa palvelusopimusten vastikkeellisuutta koskevan periaatteen kanssa. Toiseksi, jos ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen mielestä tällainen seuraus muodostaa asianmukaisen seuraamuksen elinkeinonharjoittajalle kohtuuttomien sopimusehtojen käyttämisestä, voi epäillä, eikö tällainen seuraamus silloin, jos asianajajalle ei makseta lainkaan suoritetuista palveluista, johtaisi kuluttajan perusteettoman edun saamiseen ja ilmeisen epäoikeudenmukaiseen lopputulokseen.

24. Tiedustellessaan mahdollisuutta määrätä asianajajalle maksettavaksi palkkio tietyn suuruisena ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pohtii sitä, eikö kansallisten tuomioistuinten oikeuskäytäntö, jonka mukaan todettuaan, että sopimushintaa koskeva ehto on kohtuuton, tuomioistuin voi alentaa suoritettujen palvelujen hintaa tai määrätä, että palveluista maksetaan niiden kustannuksia vastaava hinta tai alhaisin mahdollinen markkinahinta, poistaisi pelotevaikutusta ja olisi sellaisenaan direktiivin 93/13 7 artiklan 1 kohdan pitkän aikavälin tavoitteen vastainen.

IV Asian käsittelyn vaiheet unionin tuomioistuimessa ja ennakkoratkaisukysymykset

25. Näissä olosuhteissa Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (ylin tuomioistuin, Liettua) päätti 23.6.2021 tekemällään päätöksellä lykätä asian käsittelyä ja esittää unionin tuomioistuimelle kuusi ennakkoratkaisukysymystä. Unionin tuomioistuimen pyynnöstä tämä ratkaisuehdotus koskee viidettä ja kuudetta ennakkoratkaisukysymystä, jotka kuuluvat seuraavasti:

- 5) Tarkoittaako se, ettei oikeudellisia palveluja koskeva sopimus ole sitova, kun hintaa koskeva sopimusehto on todettu kohtuuttomaksi – kuten direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdasta ilmenee –, että on palautettava tilanne, jossa kuluttaja olisi ollut, ellei kohtuuttomaksi todettua ehtoa olisi ollut? Tarkoittaisiko tällaisen tilanteen palauttaminen, ettei kuluttaja ole velvollinen maksamaan jo suoritetuista palveluista?
- 6) Jos vastikkeellisia palveluja koskevan sopimuksen luonne tarkoittaa, että on mahdotonta palauttaa tilannetta, jossa kuluttaja olisi ollut, ellei kohtuuttomaksi todettua ehtoa olisi ollut (palvelut on jo suoritettu), olisiko korvauksen määrittäminen asianajajan suorittamista palveluista direktiivin 93/13 7 artiklan 1 kohdan tavoitteen vastaista? Jos edelliseen kysymykseen vastataan kieltävästi, saavutettaisiinko todellinen tasapaino, jolla sopimuspuolten yhdenvertaisuus palautetaan?

- i) jos asianajajalle maksetaan suoritetuista palveluista sopimuksessa määritetyn tuntihinnan mukaan;
- ii) jos asianajajalle maksetaan oikeudellisten palvelujen vähimmäishinta (esimerkiksi vähimmäishinta, joka määritetään kansallisessa sääntelytoimessa, nimittäin asianajajan avusta perittävän palkkion enimmäismäärää koskevista suosituksista);
- iii) jos asianajajalle maksetaan palveluista kohtuullinen määrä, jonka tuomioistuin määrittää ottaen huomioon asian monimutkaisuuden, asianajajan pätevyyden ja kokemuksen, asiakkaan taloudellisen tilanteen ja muut merkitykselliset olosuhteet?”

26. Kirjallisia huomautuksia esittivät pääasian valittaja, Liettuan ja Saksan hallitukset sekä Euroopan komissio. Asiassa ei pidetty suullista käsittelyä.

V Arviointi

27. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin haluaa selvittää käsiteltävässä asiassa esittämällään viidennellä ja kuudennella ennakkoratkaisukysymyksellä, joita on tarkasteltava yhdessä, onko direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohtaa ja 7 artiklan 1 kohtaa tulkittava siten, että kyseiset säännökset eivät ole esteenä sille, että kansallinen tuomioistuin sen sijaan, että se määräisi tälle elinkeinonharjoittajalle maksettavaksi korvauksen oikeudellisten palvelujen suorittamisesta tietyn suuruisena, hylkäisi kokonaisuudessaan kyseisen elinkeinonharjoittajan kuluttajaa vastaan nostaman maksukanteen tilanteessa, jossa kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan oikeudellisista palveluista tekemä sopimus ei voi olla olemassa sellaisen kohtuuttoman sopimusehdon poistamisen jälkeen, joka koskee korvausta oikeudellisten palvelujen suorittamisesta, ja kyseiset palvelut on jo suoritettu.

28. Tässä yhteydessä on todettava, että ensimmäisen ja toisen asteen tuomioistuin alensivat korvausta suoritetuista oikeudellisista palveluista puoleen.³ Vaikka ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin käsittelee toisen asteen tuomioistuimen ratkaisusta tehtyä kassaatiovalitusta, viides ja kuudes ennakkoratkaisukysymys eivät rajoitu kysymykseen siitä, onko direktiivi 93/13 esteenä korvauksen alentamiselle tällä tavoin.

29. On totta, että ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin toteaa ennakkoratkaisupyynnön perusteluissa, että se on epävarma siitä, onko sellainen kansallisten tuomioistuinten oikeuskäytäntö yhdenmukainen direktiivin kanssa, jossa sallitaan – sen lisäksi, että määrätään, että palveluista maksetaan niiden kustannuksia vastaava hinta tai alhaisin mahdollinen markkinahinta – mahdollisuus alentaa korvausta suoritetuista palveluista.⁴

30. Viidennellä ennakkoratkaisukysymyksellä sen sijaan tiedustellaan ainoastaan sitä, voiko direktiivin 93/13 perusteella sopimusehdon toteaminen kohtuuttomaksi, mikä aiheuttaa koko sopimuksen päättymisen, johtaa tilanteeseen, jossa elinkeinonharjoittaja ei ylipäänsä saa korvausta suoritetuista oikeudellisista palveluista.

31. Kuudennessa ennakkoratkaisukysymyksessä ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin puolestaan mainitsee kolme mahdollisuutta, jotka koskevat tällaisen palkkion määrän määrittämistä i) riidanalaisten sopimusten tai ii) kansallisen sääntelytoimen mukaisesti

³ Ks. tämän ratkaisuehdotuksen 16 kohta.

⁴ Ks. tämän ratkaisuehdotuksen 16 kohta.

määritetyn oikeudellisten palvelujen vähimmäishinnan⁵ tai iii) sellaisten olosuhteiden perusteella, joiden avulla voitaisiin määrittää tämä korvauksen ”kohtuullinen” määrä. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin ei täsmennä tässä yhteydessä sitä, onko sen tarkastelemien mahdollisuuksien tarkoitus perustua riidanalaisten sopimusten pitämiseen voimassa ja niiden sisällön muuttamiseen vaiko lausumiseen oikeudellisia palveluja koskevasta korvauksesta muiden Liettuan oikeuden säännösten perusteella, jotka koskevat ilman oikeudellista perustaa suoritettuja suorituksia.

32. Ennakkoratkaisupyynnö ei sisällä tietoja ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen kassaatiovalituksen käsittelyn yhteydessä toteutetun valvonnan laajuudesta. Joka tapauksessa viides ja kuudes ennakkoratkaisukysymys koskevat samaa kysymystä, joka on tuotu esiin kyseisessä tuomioistuimessa. Se liittyy seurauksiin, joihin sopimusehdon kohtuuttomaksi toteaminen ja sopimuksen pätemättömyys johtavat. Ehdotan siis, että näitä kysymyksiä tarkastellaan yhdessä.

33. Ennen kuin tarkastelen ennakkoratkaisukysymyksiä lähemmin, esitän asianosaisten ja muiden osapuolten kirjallisissa huomautuksissaan esittämät näkemykset. Tämän jälkeen käsittelem unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöä, joka koskee sopimusehdon kohtuuttomaksi toteamisen seurauksia ja kyseisen oikeuskäytännön merkityksellisyyttä käsiteltävän asian kannalta. Tämän perusteella esitän vastausehdotuksen näihin kysymyksiin.

A Asianosaisten näkemykset

34. Pääasian valittaja katsoo, että riidanalaisten sopimusten ehdot, jotka koskevat korvausta oikeudellisten palvelujen suorittamisesta, koskevat direktiivin 93/13 4 artiklan 2 kohdassa tarkoitettua ”sopimuksen pääkohdetta”, ja ne on laadittu selkeästi ja ymmärrettävästi, eikä sitä sellaisenaan voida tutkia niiden kohtuullisuuden näkökulmasta.

35. Tämän johdosta pääasian valittaja tarkastelee vain toissijaisesti viidettä ja kuudetta ennakkoratkaisukysymystä. Pääasian valittaja katsoo, että koska oikeudelliset palvelut on jo suoritettu riidanalaisten sopimusten perusteella, palvelujen vastikkeellisesta suorittamisesta tehdyn sopimuksen luonteen vuoksi ei voida palauttaa tilannetta, jossa kuluttaja olisi, ellei riidanalaisiin sopimuksiin olisi sisällytetty kyseistä sopimusehtoa. Päinvastainen tulkinta, joka sallisi kansallisen tuomioistuimen muuttaa osapuolia yhdistävän suhteen oikeudellista luokitusta ja muuttaa se vastikkeettomia palveluja koskevaksi sopimukseksi, kyseenalaistaisi riidanalaisten sopimusten olennaisen osan. Pääasian valittaja vaikuttaa samalla katsovan, että korvauksen määrän alentaminen siten kuin ensimmäisen asteen tuomioistuin sen teki pääasiassa ei heikennä direktiivissä 93/13 edellytettyä pelotevaikutusta.

36. Tätä henkeä noudattaa Saksan hallituksen kanta. Myös se käsittelee kuudetta ennakkoratkaisukysymystä ainoastaan toissijaisesti. Kyseisen hallituksen mukaan kohtuuton sopimusehto, joka koskee korvausta oikeudellisten palvelujen suorittamisesta, voidaan korvata dispositiivisella säännöksellä, joka koskee korvausta tällaisten palvelujen suorittamisesta.

37. Liettuan hallitus puolestaan katsoo, että tilanteessa, jossa asianajaja on suorittanut oikeudelliset palvelut sellaisen sopimuksen mukaisesti, jonka ehdot on todettu kohtuuttomiksi, kansallisen tuomioistuimen olisi myönnettävä asianajajalle korvaus ottaen huomioon kyseisen

⁵ Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin vaikuttaa viittaavan tämän ratkaisuehdotuksen 8 kohdassa mainittuun säädökseen.

asian olosuhteet, asian monimutkaisuus, asianajajan pätevyys ja kokemus, asiakkaan taloudellinen tilanne ja muut merkitykselliset olosuhteet, kun otetaan huomioon pyrkimys estää kohtuuttomien sopimusehtojen käyttäminen.

38. Komissio omaksui asiassa toisen kannan. Se katsoo, ettei sellaisilla korvausta koskevilla sopimusehdoilla, jotka on todettu kohtuuttomiksi, voi olla oikeusvaikutuksia. Komissio viittaa unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöön, jonka mukaan kansallinen tuomioistuin voi estää sopimuksen päättymisen korvaamalla kohtuuttoman sopimusehdon dispositiivisella säännöksellä estääkseen ”erityisen haitallisten seurausten” aiheutumisen kuluttajalle, ja katsoo, että nyt käsiteltävässä asiassa ei ole tarvetta ottaa huomioon kyseisessä oikeuskäytännössä kehitettyä ratkaisua. Komission mielestä ei ole perusteita katsoa, että riidanalaisten sopimusten pätemättömäksi toteamisella voisi olla tällaisia ”seurauksia” kuluttajille.

B Oikeuskäytäntö, joka koskee kohtuuttoman sopimusehdon poistamisen seurauksia tilanteessa, jossa sopimus voi olla olemassa ilman kyseistä ehtoa

39. Vakiintuneesta oikeuskäytännöstä käy ilmi, että 6 artiklan 1 kohta on esteenä sille, että tilanteessa, jossa sopimus voi olla olemassa kohtuuttoman sopimusehdon poistamisen jälkeen, kansallinen tuomioistuin voisi muuttaa tämän ehdon sisältöä sen sijaan, että se vain jättäisi soveltamatta sitä kuluttajan kanssa tehdyn sopimuksen osapuolten oikeuksien ja velvollisuuksien arviointiin.⁶ Kansallinen tuomioistuin ei voi myöskään periaatteessa soveltaa kohtuuttoman sopimusehdon sijasta kansallisen oikeuden dispositiivista säännöstä, jolla säännellään osapuolten niitä oikeuksia ja velvollisuuksia, joita kyseinen ehto koskee.

40. Tämän vahvistaa tuomio *Dexia Nederland*,⁷ jossa unionin tuomioistuin täsmensi, että direktiivi 93/13 on esteenä sille, että – sen jälkeen, kun on todettu kohtuuttomaksi ehto, jonka mukaan kuluttajan on maksettava elinkeinonharjoittajalle korvaus, jos hän ei noudata sopimuksesta johtuvia velvollisuuksiaan – elinkeinonharjoittaja voisi vaatia lakisääteistä korvausta, josta on säädetty kansallisen oikeuden dispositiivisessa säännöksessä, jota olisi sovellettu ilman mainittua ehtoa.

41. Kansallisen tuomioistuimen velvollisuus sivuuttaa kohtuuton sopimusehto, joka velvoittaa perusteettomiksi osoittautuvien summien maksamiseen, sisältää lähtökohtaisesti sen, että nämä määrät on vastaavasti palautettava.

42. Unionin tuomioistuimen palautusvaatimuksia käsittelevä oikeuskäytäntö koskee ennen kaikkea vaatimuksia, jotka kuluttaja esittää elinkeinonharjoittajaa vastaan. Tämä voidaan selittää direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdan sisällöllä, jossa asetetaan jäsenvaltioille velvollisuus varmistaa, että ”kohtuuttomat ehdot eivät sido kuluttajia”, ei sitä, että ne eivät sido myöskään elinkeinonharjoittajia. Unionin tuomioistuin korostaa, että siitä, että sopimusehto todetaan kohtuuttomaksi, on ainakin lähtökohtaisesti seurattava sen oikeudellisen ja tosiasiallisen tilanteen palauttaminen, jossa kuluttaja olisi, jos tällaista ehtoa ei olisi ollut olemassa (direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohta).⁸ Tässä ei siten ole kyse niinkään kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan suoritusvelvoitteiden saattamisesta vastaamaan toisiaan vaan sen takaamisesta, että sopimusehdon kohtuuttomaksi toteamisella ei ole ainoastaan symbolista merkitystä ja kuluttajalle ei edelleen aiheudu seurauksia, jotka johtuvat siitä, että sopimukseen on sisällytetty ehto, joka vaikuttaa sen

⁶ Ks. tuomio 14.6.2012, *Banco Español de Crédito* (C-618/10, EU:C:2012:349, 65 ja 71 kohta).

⁷ Tuomio 27.1.2021, *Dexia Nederland* (C-229/19 ja C-289/19, EU:C:2021:68, 67 kohta).

⁸ Ks. tuomio 21.12.2016, *Gutiérrez Naranjo ym.* (C-154/15 ja 07/15, EU:C:2016:980, 61 kohta).

osapuolten oikeuksiin ja velvollisuuksiin kuluttajan etujen vahingoksi. Unionin tuomioistuin toteaa sitä paitsi, että ellei palauttamista koskevaa vaikutusta olisi, kyseenalaistettaisiin varoittava vaikutus, jolla direktiivissä pyritään varmistamaan, että elinkeinonharjoittajat eivät käytä kohtuuttomia sopimusehtoja (direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohta, luettuna yhdessä sen 7 artiklan 1 kohdan kanssa).⁹

43. On totta, että unionin tuomioistuin totesi tuomiossa Caixabank ja Banco Bilbao Vizcaya Argentaria,¹⁰ että direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohtaa ja 7 artiklan 1 kohtaa on tulkittava siten, että ne ovat esteenä sille, että kun kohtuuton sopimusehto, jonka mukaan kuluttajan on maksettava kaikki kiinnityksen perustamisesta ja kuolettamisesta aiheutuvat kulut, on pätemätön, kansallinen tuomioistuin kieltäytyy määräämästä kyseisen ehdon mukaisesti maksettujen määrien palauttamisesta kuluttajalle, ellei kansallisen oikeuden säännöksissä, joita sovellettaisiin, jos tällaista ehtoa ei olisi, velvoiteta kuluttajaa maksamaan näitä kuluja kokonaan tai osittain.

44. Vaikka kyseinen tuomio aiheuttaa tiettyjä tulkintaongelmia oikeuskirjallisuudessa,¹¹ vaikuttaa siltä, että jotta se olisi direktiiviä 93/13 koskevan oikeuskäytännön mukainen, se on ymmärrettävä niin, että se koskee palautusvaatimuksia, ei sopimusehdon korvaamista dispositiivisella säännöksellä tai sopimuksen sisällön muuttamista. Vaikuttaa siltä, että kyseessä olivat sellaisten kulujen takaisinmaksua koskevat vaatimukset, jotka eivät viime kädessä olleet aiheutuneet elinkeinonharjoittajalle, joka on sopimuspuoli (vaikka välillisesti varat näiden kulujen rahoittamiseen siirrettäisiin kyseiselle elinkeinonharjoittajalle), vaan kolmansille.

45. Kyseistä tuomiota voidaan näin ollen tulkita siten, että siinä oli kyse sopimusehdosta, jonka perusteella kuluttajan oli maksettava kaikki kiinnityksen perustamisesta ja kuolettamisesta aiheutuvat kulut. Koska tällainen ehto ei vaikuta kuluttajaan hänen ja elinkeinonharjoittajan välisen suhteen osalta, saatetaan palautusvaatimusten käsittelyssä soveltaa kansallisia säännöksiä, joiden mukaan kuluttajalla on velvollisuus vastata kolmansille aiheutuvista kuluista. Tällaisessa tilanteessa kuluttajan palautusvaatimuksen hyväksyminen edellyttäisi tosiasiaa oikeuskäytännössä kiellettyä sopimusehdon korvaamista dispositiivisella säännöksellä tai riidanalaisen sopimusehdon sisällön muuttamista niin, että voitaisiin katsoa, että elinkeinonharjoittaja on velvollinen vapauttamaan kuluttajan velasta, joka sitoo kuluttajaa kyseisten kansallisten säännösten perusteella.

46. Riippumatta siitä, miten tuomio Caixabank ja Banco Bilbao Vizcaya Argentaria on ymmärrettävä,¹² siitä ei voi tehdä liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä käsiteltävän asian osalta. Siinä oli kyse sellaisen kansallisen säännöksen soveltamisesta, joka ei koskenut elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan keskinäisiä oikeuksia ja velvollisuuksia vaan kuluttajan velvollisuuksia kolmansiin nähden. Mikä tärkeintä, kyseinen tuomio koskee tilannetta, jossa sopimus voi olla olemassa kohtuuttoman sopimusehdon poistamisen jälkeen, kun taas käsiteltävän asian taustaa vasten mahdollisuus, että riidanalaiset sopimukset olisivat olemassa ilman korvausta koskevaa sopimusehtoa, vaikuttaa kyseenalaiselta.

⁹ Ks. tuomio 21.12.2016, Gutiérrez Naranjo ym. (C-154/15 ja 07/15, EU:C:2016:980, 63 kohta).

¹⁰ Ks. tuomio 16.7.2020, Caixabank ja Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 ja C-259/19, EU:C:2020:578, 55 kohta).

¹¹ Ks. Combet, M., Les clauses abusives dans les contrats bancaires et financiers (2e partie), Revue internationale des services financiers, vol. 3, 2021, s. 64 ja Węgrzynowski, Ł., Skutekrestytucyjnyz dyrektywy93/13/EWGa zasadyrozliczeństron w związku z nieważnościamiowyzawierającejniedozwolonepostanowieniaumowne, Przegląd Prawa Handlowego, vol. 5, 2022, s. 54.

¹² Tuomio 16.7.2020, Caixabank ja Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 ja C-259/19, EU:C:2020:578, 55 kohta).

C Oikeuskäytäntö, joka koskee tilanteita, joissa sopimus ei kansallisen oikeuden perusteella voi olla olemassa

47. Tutkikaamme oikeuskäytäntöä, joka koskee sopimusehdon kohtuuttomaksi toteamisen seurauksia tilanteessa, jossa sopimus ei kansallisen oikeuden perusteella voi olla olemassa. Ennakkoratkaisupyynnöstä käy ilmi, että riidanalaisten sopimusten täytäntöönpanoa ei voida jatkaa ilman korvausta koskevaa ehtoa, mistä seuraa niiden pätemättömyys. Tämän kysymyksen lopullinen arviointi on jätetty kansalliselle tuomioistuimelle.¹³

48. Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee, että tilanteessa, jossa kansallinen tuomioistuin katsoo, että kansallisen oikeuden säännösten mukaan sopimuksen voimassa pitäminen ilman siihen sisältyviä kohtuuttomia ehtoja ei ole mahdollista, direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohta ei lähtökohtaisesti ole esteenä sille, että sopimus todetaan pätemättömäksi.¹⁴

49. Sopimuksen pätemättömäksi toteamisen esteenä voivat sen sijaan olla seuraukset, joita pätemättömyyden toteamisesta aiheutuu kuluttajalle.

50. Tuomion Kásler,¹⁵ joka aloitti seuraavissa ennakkoratkaisuissa kehitetyn ja täsmennetyt ratkaisukäytännön, mukaan direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohta ei ole esteenä sille, että kansallinen tuomioistuin voi korvata tällaisen kohtuuttoman ehdon sellaisella kansallisen oikeuden säännöksellä, joka on dispositiivinen tai jota sovelletaan kyseessä olevan sopimuksen osapuolten niin sopiessa. Mahdollisuus tällaiseen korvaamiseen on rajattu oikeuskäytännössä tilanteisiin, joissa kuluttajalle voisi aiheutua ”erityisen haitallisia seurauksia” sopimuksen pätemättömäksi toteamisen vuoksi.¹⁶

51. Kohtuuttomien sopimusehtojen sijasta voidaan soveltaa sellaisia säännöksiä, jotka ilmaisevat tasapainoa, jonka kansallinen lainsäätäjät on halunnut vahvistaa tiettyjen sopimusten osapuolten kaikkien oikeuksien ja velvollisuuksien välille niissä tapauksissa, joissa osapuolet eivät ole poikenneet kansallisen lainsäätäjän kyseisten sopimusten osalta säätämästä vakiosäännöstä. Kohtuuttomia sopimusehtoja ei sen sijaan voida korvata pelkästään sellaisten yleisluonteisten kansallisten säännösten perusteella, joita lainsäätäjät ei ole erityisesti arvioinut palauttaakseen tasapainon sopimuspuolten kaikkien oikeuksien ja velvollisuuksien välillä ja joissa säädetään, että oikeustoimessa ilmaistuja vaikutuksia täydennetään muun muassa kohtuusperiaatteesta tai vakiintuneista tavoista johtuvilla vaikutuksilla.¹⁷

¹³ Ks. tuomio 5.6.2019, GT (C-38/17, EU:C:2019:461, 43 kohta).

¹⁴ Ks. tuomio 3.10.2019, Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819, 43 kohta).

¹⁵ Tuomio 30.4.2014, tuomio Kásler ja Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, 80 kohta; jäljempänä tuomio Kásler).

¹⁶ On totta, että unionin tuomioistuimen tuomiossa Kásler antaman vastauksen perusteella saattaa vaikuttaa siltä, että mahdollisuus korvata kohtuuton ehto dispositiivisella säännöksellä ei edellytä ”erityisen haitallisten seurausten” olemassaoloa. Liettuun ja Saksan hallitukset kannat vaikuttavat tukevan kyseisen tuomion tällaista tulkintaa. Tuomioista, jotka on annettu jo kyseisen tuomion julistamisen jälkeen käy puolestaan ilmi, että ainoastaan tilanteessa, jossa tuomioistuimen olisi kohtuuttoman ehdon pätemättömäksi toteamisen johdosta todettava koko sopimus pätemättömäksi, jolloin kuluttajalle aiheutuisi ”erityisen haitallisia seurauksia”, direktiivi 93/13 ei ole esteenä sille, että kansallinen tuomioistuin voisi korvata sopimusehdon dispositiivisella säännöksellä. Ks. tuomio 14.3.2019, Dunai (C-118/17, EU:C:2019:207, 54 kohta); tuomio 7.11.2019, Kanyebe ym., (C-349/18 - C-351/18, EU:C:2019:936, 70 ja 74 kohta) ja tuomio 18.11.2021, A S.A. (C-212/20, EU:C:2021:934, 72 kohta).

¹⁷ Ks. tuomio 3.10.2019, Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819, 61 ja 62 kohta) ja tuomio 25.11.2020, Banca B. (C-269/19, EU:C:2020:954, 35 kohta).

52. Yhdessä ratkaisussaan unionin tuomioistuin vaikuttaa hyväksyvän mahdollisuuden suojella kuluttajaa ”erityisen haitallisilta seurauksilta” määrittämällä tuomioistuimen ratkaisun perusteella olosuhteet, joissa elinkeinonharjoittaja voi vedota kohtuuttomista sopimusehdoista johtuviin oikeuksiin tavalla, joka ei vastaa sopimuksessa mainittuja olosuhteita.¹⁸

53. Jotta kyseinen sopimusehto olisi johdonmukainen tässä käsitellyn ratkaisukäytännön kanssa, on kyseinen sopimusehto ymmärrettävä mielestäni niin, että joka tapauksessa tällaisessakin tapauksessa olisi oltava kyse sellaisesta kyseisten olosuhteiden määrittelemisestä, joka täyttää ne vaatimukset, jotka on asetettu kohtuuttomien sopimusehtojen korvaamiselle dispositiivisilla säännöksillä, ja ennen kaikkea, että tällainen tuomioistuimen puuttuminen ei vaaranna direktiivin 93/13 tehokkuutta ja siinä tarkoitettujen tavoitteiden saavuttamista.

54. Tässä hengessä vaikuttavat pysyttäytyvän myös toteamukset tuomiossa Banca B,¹⁹ jossa unionin tuomioistuin tarkensi, että direktiivin 93/13 tarkoituksena ei ole suositella yhtenäisiä ratkaisuja sopimusehdon kohtuuttomuuden toteamisesta tehtävien päätelmien osalta.

55. Tuomioistuimen on huolehdittava siitä, että voidaan palauttaa sopimuspuolten välinen yhdenvertaisuus, jonka kohtuuttoman ehdon soveltaminen kuluttajaan olisi vaarantanut. Toisaalta on varmistuttava siitä, että elinkeinonharjoittaja saadaan luopumaan sisällyttämästä tällaisia ehtoja kuluttajille tarjoamiinsa sopimuksiin.²⁰

56. Lähtökohtaisesti nämä direktiivissä asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa ”tapauksen ja kansallisen lainsäädännön mukaan” yksinkertaisesti siten, että kyseistä kohtuutonta ehtoa ei sovelleta kuluttajaan nähden, tai jos sopimus ei olisi voinut olla olemassa ilman kohtuuttomaksi todettua ehtoa, korvaamalla se kansallisen oikeuden dispositiivisilla säännöksillä. Nämä sopimusehdon kohtuuttomuuden toteamisen seuraukset eivät kuitenkaan kata kaikkia mahdollisia ratkaisuja.²¹

57. Tämän johdosta unionin tuomioistuin tarkensi kyseisessä tuomiossa, että jos ei ole olemassa dispositiivisia säännöksiä, joilla voidaan estää kohtuuttomia ehtoja sisältävän sopimuksen päätyminen, ja sopimuksen pätemättömäksi toteamisesta aiheutuisi kuluttajalle ”erityisen haitallisia vaikutuksia”, on kansallisen tuomioistuimen asiaan puuttuminen hyväksyttyä (se voi ryhtyä kaikkiin toimiin, jotka ovat tarpeen kuluttajan suojaamiseksi erityisen haitallisilta vaikutuksilta, joita kyseessä olevan sopimuksen pätemättömäksi toteamisesta voi aiheutua), mutta tuomioistuimen käyttämä toimivalta ei voi ylittää sitä, mikä on ehdottoman välttämätöntä sopimuspuolten välisen sopimustasapainon palauttamiseksi ja siten kuluttajan suojelemiseksi erityisen haitallisilta vaikutuksilta, joita kyseessä olevan sopimuksen pätemättömäksi toteamisesta voi aiheutua, rajoittamatta direktiivissä 93/13 asetettuja tavoitteita.²² Mahdollisuus muuttaa tai rajoittaa vapaasti kohtuuttomien sopimusehtojen sisältöä on poissuljettu.

¹⁸ Ks. päätös 24.10.2019, Topaz (C-211/17, ei julkaistu, EU:C:2019:906, 78 kohta).

¹⁹ Tuomio 25.11.2020, Banca B. (C-269/19, EU:C:2020:954, 39 kohta).

²⁰ Tuomio 25.11.2020, Banca B. (C-269/19, EU:C:2020:954, 38 kohta).

²¹ Tuomio 25.11.2020, Banca B. (C-269/19, EU:C:2020:954, 39 ja 40 kohta).

²² Tuomio 25.11.2020 Banca B. (C-269/19, EU:C:2020:954, 41, 43 ja 44 kohta).

D Seuraukset oikeudellisten palvelujen suorittamista koskevan sopimusehdon toteamisesta kohtuuttomaksi

58. Tuomiossa Kásler alkanut oikeuskäytäntölinja perustuu sellaisiin asioihin, joissa sopimuspuolten välisten siirtojen taloudellisen luonteen ja palautusvaatimusten esittämistä koskevan mahdollisuuden vuoksi vaikutti olevan lähtökohtaisesti mahdollista palauttaa tila, joka olisi olemassa, jos sopimusta ei olisi tehty.²³ Tällaisen tilanteen luomisesta seuraisi puolestaan ”erityisen haitallisia seurauksia” kuluttajalle juuri palautusvaatimusten vuoksi ja erityisesti niihin liittyvän elinkeinonharjoittajan vaatimuksen, joka koskee kuluttajalle annetun pääoman palauttamista, erääntyminen välittömästi.

59. Direktiivissä 93/13 kuluttajille annettu suoja ei nimittäin mene niin pitkälle, että jäsenvaltioille asetettaisiin velvollisuus poistaa poikkeukset kaikki sellaisen oikeustoimen seuraukset, johon on sisällytetty kohtuuton sopimusehto, aivan kuin kaikki kyseisen sopimuksen ehdot olisivat kohtuuttomia.²⁴ Tämä käy ilmi kyseisen direktiivin 6 artiklan 1 kohdasta, joka liittyy kyseisessä säännöksessä säädetyn seuraamuksen kohtuuttomaan sopimusehtoon, ei siihen sopimukseen kokonaisuudessaan, johon tällainen ehto on sisällytetty.

60. Vastauksen antaminen kysymykseen siitä, millaisia seurauksia osapuolille aiheutuu sopimuksen päättymisestä, ja erityisesti siitä, edellytetäänkö ja millä tavoin edellytetään osapuolten tilanteen palauttamista tilaan, joka olisi olemassa, jos sopimusta ei olisi tehty, on ainakin periaatteessa jäänyt kansallisessa oikeudessa ratkaistavaksi.

61. Lähtökohtaisesti kansallisessa lainsäädännössä ratkaistaan se, että sopimus ei voi olla olemassa sen jälkeen, kun kohtuuton ehto on poistettu direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdan mukaisesti. Kansallisessa lainsäädännössä ratkaistaan myös ne seuraukset, jotka sopimuksen pätemättömyys aiheuttaa, vaikka sopimuksen pätemättömyydestä johtuvat seuraukset eivät saa vaarantaa direktiivin säännösten tehokkuutta eivätkä olla ristiriidassa direktiivin tavoitteiden kanssa.

62. Tuomiosta Lombard Pénzügyi és Lízing käy ilmi,²⁵ että vaikka kansallinen tuomioistuin katsoisi, että ei ole mahdollista palauttaa tilannetta, jossa sopimuspuolet olisivat olleet, jos niiden välistä sopimusta ei olisi tehty, vaikka sitä edellytetään kansallisessa oikeudessa, ei kansallisen tuomioistuimen puuttuminen osapuolten oikeuksiin ja velvollisuuksiin vapauta kyseistä tuomioistuinta velvollisuudesta varmistaa, että kuluttaja on viime kädessä tilanteessa, jossa hän olisi ollut, jos kohtuuttomaksi todettua ehtoa ei olisi koskaan ollut olemassa.

²³ On kuitenkin totta, että luottosopimusten asiayhteydessä voi tulla esiin kysymys siitä, estääkö direktiivi 93/13 vaatimukset, joiden määrä ylittää näiden määrien nimellismäärän palautuksen, jotka sopimuspuolet ovat siirtäneet toisilleen sopimuksen tekemisen jälkeen. Tämä kysymys on saatettu unionin tuomioistuin ratkaistavaksi asiassa Bank M. (C-521/20).

²⁴ Ellei jäsenvaltio päädy tällaiseen ratkaisuun käyttäen direktiivin 93/13 8 artiklasta johdettua toimivaltaa.

²⁵ Ks. tuomio 31.3.2022, Lombard Pénzügyi és Lízing (C-472/20, EU:C:2022:242, 57 ja 58 kohta). Unionin tuomioistuin katsoi tässä tuomiossa, että kuluttajan edut voidaan turvata siten, että hänelle palautetaan luotonantajan kohtuuttomaksi todetun ehdon perusteella perusteettomasti perimät summat, ja tällainen takaisinmaksu tapahtuu perusteettoman edun perusteella. On huomattava, että Unkarin oikeudessa, jota sovelletaan riiriidanalaiseen sopimukseen, säädetään, että ”jos sopimus on pätemätön, on palautettava ennen sopimuksen tekoa vallinnut tilanne” ja jos se on mahdotonta, ”tuomioistuin voi todeta sopimuksen sovellettavaksi siihen saakka, kunnes se on antanut ratkaisunsa”.

63. Kuten kansallisen tuomioistuimen tehtävänä on viime kädessä harkita, aiheutuuko sopimusten pätemättömäksi toteamisesta kuluttajalle ”erityisen haitallisia seurauksia”,²⁶ on kyseisen tuomioistuimen tehtävänä myös arvioida, onko mahdollista palauttaa tilannetta, jossa sopimuspuolet olisivat olleet, jos niiden välistä sopimusta ei olisi tehty.²⁷

64. Ennakkoratkaisupyyntöstä vaikuttaa ilmenevän ehdotus, jonka mukaan riidanalaisten oikeudellisia palveluja koskevien sopimusten luonteen vuoksi ja ottaen huomioon se, että kyseiset palvelut on jo suoritettu, ei ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen mielestä pääasiassa ole mahdollista palauttaa tilannetta, jossa kuluttaja olisi, jos kyseisiin sopimuksiin ei olisi sisällytetty kohtuuttomia ehtoja.

65. Jos kyseinen ehdotus on ymmärrettävä siten, että kuluttaja ei voi ikään kuin ”palauttaa” hänelle suoritettuja palveluita, herää kysymys siitä, hyväksytäänkö kansallisessa oikeudessa tällainen asiantila eikä anneta kyseiset palvelut suorittaneelle osapuolelle sopimuksen päättymisen johdosta oikeutta mihinkään vaatimuksiin.

66. Jos kansallisen oikeuden mukaan vastaus tässä muodossa esitettyyn kysymykseen on myöntävä, ei direktiivissä 93/13 edellytetä sopimuksen erityistä ”pelastamista” päättymiseltä, jotta varmistettaisiin sopimukseen kohtuuttomia ehtoja sisällyttäneelle elinkeinonharjoittajalle mahdollisuus saada korvaus ikään kuin sillä verukkeella, että pyritään varmistamaan sopimuspuolten välinen oikeuksien ja velvollisuuksien yhdenvertaisuus tai sen tilanteen palauttaminen, jossa kuluttaja olisi, jos tällaista ehtoa ei olisi ollut olemassa.

67. Ensinnäkään seuraukset, jotka kansallinen oikeus liittää sopimuksen pätemättömyyteen, eivät saa vaarantaa direktiivin 93/13 säännösten tehokkuutta eivätkä olla ristiriidassa direktiivin tavoitteiden kanssa.²⁸ Sen tavoite on kuluttajansuoja. Se ei edellytä tietyn tasoisen suojan antamista elinkeinonharjoittajille koko sopimuksen päättymisen varalle, kun päättymisen johtuu siitä, että elinkeinonharjoittajat käyttävät kohtuuttomia ehtoja.

68. Toiseksi, kuten jo totesin tämän ratkaisuehdotuksen 42 kohdassa, kuluttajan oikeudellisen ja tosiasiallisen tilanteen palauttamisessa on kyse siitä, ettei sopimusehdon kohtuuttomuuden toteaminen olisi kuluttajan vahingoksi luonteeltaan symbolinen.

69. Kolmanneksi päinvastainen direktiivin 93/13 tulkinta johtaisi tilanteeseen, jossa kansalliset tuomioistuimet ”täydentäisivät” kohtuuttomia ehtoja sisältäviä sopimuksia systemaattisesti, mikä olisi ristiriidassa direktiiville asetetun varoittavuuden tavoitteen kanssa. Juuri tästä syystä tuomiossa Kásler alkanut oikeuskäytäntölinja rajoittaa mahdollisuutta soveltaa dispositiivisiä säännöksiä kohtuuttomien ehtojen sijasta silloin, kun sopimuksen päättymisen voi johtaa ”erityisen haitallisiin seurauksiin” kuluttajalle.

70. Kuitenkaan itse tosiasian, että kuluttaja ei voi ikään kuin ”palauttaa” jo suoritettuja oikeudellisia palveluja, ei tarvitse tarkoittaa, että kansallisen oikeuden mukaan näiden palvelujen suorittamisella pätemättömäksi osoittautuneen sopimuksen perusteella ei olisi mitään seurauksia. Ennakkoratkaisupyyntössä ei ole mitään tätä asiaa koskevia tietoja. Jos Liettuan

²⁶ Ks. tuomio 26.3.2019, Abanca Corporación Bancaria ja Bankia (C-70/17 ja C-179/17, EU:C:2019:250, 61 kohta).

²⁷ Ks. tuomio 31.3.2022, Lombard Pénzügyi és Lízing (C-472/20, EU:C:2022:242, 57 kohta).

²⁸ Ks. tämän ratkaisuehdotuksen 61 kohta.

oikeudessa kuitenkin sallitaan tällainen laskutus,²⁹ on ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen pohdittava, johtaako sopimuksen pätemättömäksi toteaminen ”erityisen haitallisiin seurauksiin”. On siis tehtävä muutamia huomioita, joiden perusteella ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin voi sulkea pois sen, että on kyse tällaisesta tilanteesta.

71. Sitä, onko tarpeen turvata kuluttajan edut mahdollisten ”haitallisten seurausten” varalta, on arvioitava sen oikeudenkäynnin, jonka yhteydessä on tuotu esiin kysymys sopimusehtojen kohtuuttomuudesta, aikana vallitsevien tai ennakoitavissa olevien olosuhteiden perusteella.³⁰ Merkitystä on sillä, miten kyseisen kuluttajan tilanne kehittyy aineellisen oikeuden perusteella muussa kuin tuomioistuinmenettelyssä ja tuomioistuinmenettelyssä, sekä se, millainen hänen menettelyllinen tilanteensa on muissa menettelyissä.³¹

72. Sellaisen oikeustoimen seurausten poistaminen, jonka asianajaja on toteuttanut asiakkaansa nimissä ja lukuun, voi johtaa tilanteeseen, jossa kyseisten palvelujen suorittamista koskevaa kysymystä on tarkasteltava muiden oikeudellisten rakenteiden yhteydessä, joissa tietyssä tilanteessa ja kansallisen lainsäädännön perusteella voidaan säätää oikeudesta näiden palvelujen laskutusta koskeviin vaatimuksiin. Kysymykseen voivat tulla myös sellaiset oikeudelliset rakenteet kuin perusteettoman suorituksen saaminen tai asiainhuolto (*negotiorum gestio*). Kansallisen oikeuden säännöksissä tältä osin omaksutut ratkaisut voivat olla erilaisia. Ne voivat perustua aiheutuneiden menojen palauttamiseen tai näiden palvelujen suorittamisen markkinahintaa vastaavan määrän maksamiseen.

73. Sen toteamiseksi, että sopimuksen pätemättömäksi toteamisesta aiheutuu ”erityisen haitallisia seurauksia”, riittää yleensä se, että tällainen pätemättömäksi toteaminen johtaa elinkeinonharjoittajan vaatimuksen, joka koskee kuluttajalle annetun pääoman palauttamista, erääntymiseen välittömästi. Jos oikeudellisia palveluja koskeva sopimus puolestaan todetaan pätemättömäksi, voi jo pelkästään osapuolten välisen laskutuksen määrittäminen edellyttää sitä, että ryhdytään useisiin toimiin, joiden tarkoituksena on suoritettujen palvelujen laajuuden määrittäminen ja arvon arviointi.

74. On vaikea tässä yhteydessä katsoa, että kuluttaja voisi toteuttaa itsenäisesti tällaisia toimia. Sellaisten oikeudellisten palvelujen suorittamista koskevan sopimuksen pätemättömäksi toteaminen, jotka on jo suoritettu, voi saattaa kuluttajan oikeudellisesti epävarmaan tilanteeseen. Tämä on merkityksellistä varsinkin siksi, että pääasian riidanalaisten sopimusten ehdon kohtuuttomuuden on liityttävä siihen, että kuluttajalla ei ollut mahdollisuutta arvioida oikeudellisten palvelujen lopullisia kustannuksia. Jos siis kansallisessa oikeudessa sallitaan millainen tahansa pätemättömäksi osoittautuneen sopimuksen perusteella suoritettujen oikeudellisten palvelujen laskuttaminen, niin palkkiota koskevan sopimusehdon poistaminen ja sopimuksen pätemättömäksi toteaminen saattaa kuluttajan vastaavaan tilanteeseen kuin se, jota oli tarkoitus torjua direktiivillä 93/13.

²⁹ Vaikka tämän kysymyksen lopullinen arviointi on jätettävä kansallisille tuomioistuimille, vaikuttaa Liettuan tasavallan siviililain (*Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas*; jäljempänä siviililaki) 6.228^a §:stä, sellaisena kuin se on muutettuna 18.7.2000 annetulla lailla nro VIII-1864, käyvän ilmi, että jos sopimus on pätemätön, on osapuolten palautettava toisilleen se, minkä he ovat sopimuksen mukaisesti saaneet (palautus), ja jos tämä osoittautuu mahdottomaksi, on osapuolten korvattava toisilleen se, mitä he ovat saaneet toisiltaan saaneet rahassa, ellei oikeudessa säädetä muista sopimuksen pätemättömäksi toteamisen seurauksista. Joka tapauksessa mikään ei sen sijaan viittaa siihen, että Liettuan oikeuden mukaan silloin, kun sopimus on pätemätön, olisi palautettava ennen sopimuksen tekoa vallinnut tilanne, ja jos se olisi mahdotonta, olisi pyrittävä sopimuksen pitämiseen voimassa. Tämä erottaa pääasian oikeudellisen kehityksen siitä, jonka perusteella annettiin tuomio 31.3.2022, *Lombard Pénzügyi és Lízing (C-472/20, EU:C:2022:242)*. Ks. tämän ratkaisuehdotuksen 25 25.

³⁰ Ks. tuomio 3.10.2019, *Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819, 50 kohta)*.

³¹ Ks. tuomio 26.3.2019, *Abanca Corporación Bancaria ja Bankia (C-70/17 ja C-179/17, EU:C:2019:250, 61 kohta)*.

75. Tämän johdosta on katsottava, että sopimuksen pätemättömäksi toteaminen johtaa ”erityisen haitallisiin seurauksiin” kuluttajalle, jos tietyssä tilanteessa ja kansallisen lainsäädännön perusteella sallitaan pätemättömäksi osoittautuneen sopimuksen perusteella suoritettujen oikeudellisten palvelujen laskuttaminen millä tavalla tahansa.

76. Edellä todetun lisäksi on huomautettava, että oikeudelliset palvelut voivat perustua kuluttajan nimissä ja lukuun suoritettaviin toimiin tuomioistuini- ja viranomaismenettelyissä. Oikeudellisia palveluja koskeva sopimus voi olla peruste valtuuttaa asianajaja edustamaan asiakasta kyseisissä menettelyissä ja toimimaan hänen lukuunsa. Tästä herää kysymys, eikö kyseisen sopimuksen pätemättömyys vaikuta toteutettujen toimien pätevyyyteen ja tehokkuuteen. Tähän kysymykseen antaa vastauksen kansallinen oikeus. Jos on epäselvyyttä tällaisten toimien pätevyydestä tai tehokkuudesta, on kansallisen tuomioistuimen katsottava, että sopimuksen pätemättömäksi toteaminen aiheuttaa ”erityisen haitallisia seurauksia” kuluttajalle.

77. Jos ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin toteaa edellä esitetyn perusteella, että sopimuksen pätemättömäksi toteaminen voi johtaa ”erityisen haitallisiin seurauksiin”, se voi ryhtyä toimiin, joiden tarkoituksena on suojella kuluttajaa tällaisilta seurauksilta.

78. Kyseeseen voi tulla sen säännöksen soveltaminen, jota lainsäätäjällä on erityisesti arvioinut palauttaakseen tasapainon sopimuspuolten kaikkien oikeuksien ja velvollisuuksien välillä,³² tai sellainen puuttuminen sopimuksen sisältöön, joka ei ylitä sitä, mikä on ehdottoman välttämätöntä direktiivissä tarkoitettujen tavoitteiden saavuttamiseksi.³³

79. Kuudennen ennakkoratkaisukysymyksen sisältö osoittaa, että Liettuan oikeuden mukaan mahdollinen jo suoritettujen palvelujen laskutustapa on palkkion määrittäminen niiden suorittamisesta näiden palvelujen sen vähimmäishinnan suuruisena, joka määritetään kansallisessa sääntelytoimessa.

80. Olen sitä mieltä, että direktiivi 93/13 ei ole esteenä oikeudellisten palvelujen laskuttamiselle tällä tavoin, jotta estettäisiin sopimuksen päätyminen, mistä aiheutuu kuluttajalle ”erityisen haitallisia seurauksia”.

81. Ensinnäkin tämä on oikeudellisten palvelujen laskutustapa, jota lainsäätäjällä pitää tyydyttävänä sopimuspuolten kaikkien oikeuksien ja velvollisuuksien välisen tasapainon näkökulmasta siviiliprosessilain perusteella toteutettujen menettelyjen asiayhteydessä.

82. Toiseksi kyseinen tapa laskuttaa suoritetuista oikeudellisista palveluista kansallisessa sääntelytoimessa määritettyjen vähimmäishintojen perusteella antaa kuluttajalle mahdollisuuden tehdä päätös hänelle direktiivillä 93/13 varmistetun suojan käyttämisestä täysin tietoisena taloudellisista seurauksista, joita kyseisestä päätöksestä aiheutuu. Tämä on merkityksellistä varsinkin siksi, että kuluttaja voi myös luopua suojasta, joka on taattu hänelle kyseisellä direktiivillä.³⁴ Kansallisen tuomioistuimen on kuitenkin ilmoitettava kuluttajalle siitä, mitä oikeudellisia seurauksia tällaisen sopimuksen pätemättömäksi toteamisesta voi aiheutua, minkä seurauksena kuluttajaan voidaan mahdollisesti kohdistaa palautusvaatimuksia.³⁵

³² Ks. tämän ratkaisuehdotuksen 51 kohta.

³³ Ks. tämän ratkaisuehdotuksen 53–57 kohta.

³⁴ Ks. tuomio 3.10.2019, Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819, 55 kohta); tuomio 29.4.2021, Bank BPH (C-19/20, EU:C:2021:341, 94 kohta) ja tuomio 2.9.2021, OTP Jelzálogbank ym. (C-932/19, EU:C:2021:673, 48 kohta).

³⁵ Ks. tuomio 29.4.2021, Bank BPH (C-19/20, EU:C:2021:341, 98 ja 99 kohta).

83. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin vaikuttaa kuudennessa ennakkoratkaisukysymyksessä lisäksi katsovan, että Liettuan oikeuden mukaan mahdollinen jo suoritettujen palvelujen laskuttamistapa on myös ”kohtuullisen” palkkion määrittäminen ottaen huomioon asian monimutkaisuus, asianajajan pätevyys ja kokemus, asiakkaan taloudellinen tilanne ja muut merkitykselliset olosuhteet. Vaikka ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin ei toteuta tätä suoraan, vastaavat olosuhteet, joiden perusteella on tarkoitus määrittää tämän korvauksen ”kohtuullinen” määrä, niitä olosuhteita, jotka on mainittu Liettuan oikeuden säännöksessä, joka sisältää ohjeet, jotka oikeudellisia palveluja koskevan sopimuksen osapuolten on otettava huomioon määrittäessään palkkiota.³⁶

84. Jos kansallisen oikeuden mukaan mahdollinen jo suoritettujen oikeudellisten palvelujen laskutustapa on palkkion määrittäminen vähimmäishintojen perusteella ja tällä tavoin voidaan suojata kuluttajaa ”erityisen haitallisilta seurauksilta”, jotka johtuvat sopimuksen päättymisestä, direktiivi 93/13 on esteenä sille, että kansallinen tuomioistuin käyttäisi edellä esitetyllä tavalla tapaa laskuttaa oikeudellisista palveluista asettamalla kuluttajalle velvollisuuden maksaa ”kohtuullinen” korvaus.

85. Oikeuskäytännöstä käy ilmi,³⁷ että kansallisen tuomioistuimen puuttuminen sopimuksen sisältöön ei voi ylittää sitä, mikä on ehdottoman välttämätöntä sopimuspuolten välisen sopimustasapainon palauttamiseksi ja siten kuluttajan suojelemiseksi erityisen haitallisilta vaikutuksilta, joita kyseessä olevan sopimuksen pätemättömäksi toteamisesta voi aiheutua, tämän rajoittamatta kyseisen direktiivin tavoitteita. Koska tällaisen tasapainon palauttaa jo palkkion määrittäminen vähimmäishintojen perusteella,³⁸ vaikuttaa pidemmälle menevä puuttuminen ylittävän sen, mikä on ehdottoman välttämätöntä.

86. Kaikkien päätelmien, jotka kansallinen tuomioistuin tekee sopimusehdon kohtuuttomuudesta, pitäisi varmistaa direktiivissä 93/13 tarkoitettujen tavoitteiden saavuttaminen.³⁹ Vaikka on kyse kuluttajan suojasta ”erityisen haitallisilta seurauksilta”, jotka johtuvat sopimuksen päättymisestä, kansallisen tuomioistuimen on otettava huomioon se, tekevätkö kyseiset seuraukset hänelle direktiivillä taatun suojan käyttämisestä vähemmän houkuttelevaa ja johtavat tilanteeseen, jossa sopimusehdon kohtuuttomaksi toteamisella ei ole pelotevaikutusta elinkeinonharjoittajiin. Vaikuttaa siltä, että tällaisesta tilanteesta olisi kyse, jos seurauksena siitä, että elinkeinonharjoittaja käyttää kohtuuttonta sopimusehtoa oikeudellisia palveluja koskevan sopimuksen pääkohteen määrittelemiseksi, olisi kulloinkin kohtuullisen korvauksen antaminen hänelle.

VI Ratkaisuehdotus

87. Edellä esitetyn perusteella ehdotan, että unionin tuomioistuin vastaa Lietuvos Aukščiausiasis Teismasin esittämiin viidenteen ja kuudenteen ennakkoratkaisukysymykseen seuraavasti:

Kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993 annetun neuvoston direktiivin 93/13/ETY 6 artiklan 1 kohtaa ja 7 artiklan 1 kohtaa tulkittava siten, että tilanteessa, jossa kuluttajan ja kyseisen elinkeinonharjoittajan oikeudellisista palveluista tekemä sopimus ei voi olla olemassa sellaisen kohtuuttoman sopimusehdon poistamisen jälkeen, joka koskee korvausta

³⁶ Ks. tämän ratkaisuehdotuksen 57 kohta.

³⁷ Ks. tämän ratkaisuehdotuksen 53–57 kohta.

³⁸ Ks. tämän ratkaisuehdotuksen 81 kohta.

³⁹ Ks. tämän ratkaisuehdotuksen 56 ja 57 kohta.

oikeudellisten palvelujen suorittamisesta, ja kyseiset palvelut on jo suoritettu, kyseiset säännökset eivät ole esteenä sille, että kansallinen tuomioistuin hylkäisi kokonaisuudessaan elinkeinonharjoittajan kuluttajaa vastaan nostaman kanteen siitä, että kuluttaja määrättäisiin maksamaan hänelle palkkio oikeudellisten palvelujen suorittamisesta, jos kansallisessa lainsäädännössä ei säädetä mitään oikeudellisten palvelujen suorittamisen laskuttamisesta pätemättömäksi osoittautuneen sopimuksen perusteella.

Jos oikeudellisia palveluja koskevan sopimuksen pätemättömäksi toteamisesta aiheutuisi erityisen haitallisia seurauksia kuluttajalle, direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohta ja 7 artiklan 1 kohta eivät ole esteenä sille, että kansallinen tuomioistuin estäisi kyseisen sopimuksen päättymisen ja määräisi elinkeinonharjoittajalle maksettavaksi korvauksen jo suoritetuista oikeudellisista palveluista näiden palvelujen sen vähimmäishinnan suuruisena, joka määritetään kansallisessa sääntelytoimessa.